

LBRIS

We know
books

Mariana Pascaru

REȚELE ALE LIMBAJULUI

Andrei Bodiu – existența ca mod de poezie

CUPRINS

CUVÂNT-ÎNAINTE	9
INTRODUCERE	13
1. TEORIA LIMBAJULUI. INTERDISCIPLINARITATE	
ÎN STUDIUL LIMBAJULUI	33
1.1. Limba ca sistem de semne.....	37
1.1.1. Caracterul binar al semnului lingvistic.....	38
1.1.2. Limbă și vorbire	39
1.2. Lingvistica generativ-transformațională. Competență și performanță	41
1.3. Lingvistica integrală. Creativitate și limbaj.....	42
1.3.1. Creativitate și limbaj.....	46
1.3.2. Universul de discurs.....	50
1.4. Universalii limbajului.....	52
1.4.1. Tipuri de universalii	52
2. FUNDAMENTELE COGNITIVE ALE LIMBAJULUI	60
2.1. Sistemul de semne	60
2.1.1. Semnul indicial.....	61
2.1.2. Semnul iconic.....	61
2.1.3. Semnul simbolic.....	61
2.2. Structurarea principiilor în limbaj	63
2.2.1. Principiul indicialității.....	63
2.2.2. Principiul iconicității în limbaj.....	65
2.2.3. Principiul simplității	70
2.3. Structura conceptuală a Lingvisticii Cognitive (LC).....	73
2.3.1. Sensul lingvistic perspectivează	74
2.3.2. Sensul lingvistic este dinamic și flexibil	74
2.3.3. Sensul lingvistic este enciclopedic și nu are autonomie.....	75
2.3.4. Sensul lingvistic este bazat pe uz și pe experiență	75
2.4. Structurile conceptuale ale limbajului	77
2.4.1. Teoria cadrelor semantice	78
2.4.2. Teoria domeniilor.....	80
2.4.2.1. Tipuri de domenii	81
2.4.2.2. Dimensionalitatea.....	82
2.4.2.3. Domenii locaționale și configuraționale.....	83

2.4.3. Spații mentale.....	83
2.4.4. Modele cognitive idealizate – structuri conceptuale ale experienței.....	87
3. ORIENTĂRI ÎN SEMANTICA COGNITIVĂ.....	90
3.1. Bazele cognitive ale semanticii	90
3.2. Principiile – reper ale semanticii cognitive	91
3.2.1. Caracterul încorporat al structurii conceptuale	91
3.2.2. Structura semantică este o structură conceptuală.....	92
3.2.3. Reprezentarea sensului este enciclopedică.....	93
3.2.4. Construcția sensului este conceptualizare	96
3.3. Structura conceptuală și cunoașterea întrupată.....	98
3.3.1. Schemele imagistice.....	98
3.3.2. Domeniile schematic imagistice.....	103
3.3.3. Generalitatea domeniilor schematic imagistice.....	106
3.3.4. Relația dintre încorporare și domeniile schematic imagistice.....	107
3.3.5. Transformările schematic imagistice	107
3.4. Metafora. Teoria metaforei conceptuale.....	109
3.4.1. Limbajul figurat – reevaluare din perspectivă cognitivă.....	109
3.4.2. Conceptualizarea cognitivă a metaforei	115
3.4.3. Raportul dintre metafore și schemele imagistice	118
3.4.4. De la evenimentele esențiale la metafora elementară	120
3.4.5. Cum se formează metafora mixtă.....	121
3.4.6. Metafora și metonimia – interacțiuni semnificative.....	123
4. LINGVISTICA TEXTULUI	128
4.1. Standarde de textualitate.....	128
4.2. Coeziune și coerență – trăsături gramaticale și relații logico-semantice.....	130
4.3. Aspecte particulare ale lingvisticii textului din perspectiva coșeriană: lingvistica sensului.....	133
4.3.1. Niveluri ale limbii ca structuri ale cunoașterii lingvistice.....	134
4.3.2. Textul și contextul.....	136
4.3.3. Trepte ale construcției sensului	142
4.4. Limbaj și poezie. Specificul limbajului poetic	148
4.5. Abordarea textului din perspectivă cognitivă.....	150
4.5.1. Coerența referențială	153
4.5.2. Coerența relațională	155
5. OPTZECISMUL POETIC. GRUPUL DE LA BRAȘOV	160
5.1. Optzecismul poetic	160
5.2. Poezia sub semnul reevaluării lucide.....	164

5.3. Grupul de la Brașov	168
5.4. Perspective asupra poeziei cotidianului.....	174
5.4.1. Structuri cognitive de construcție a realității.....	177
5.4.2. Reprezentări cognitive în poezia lui Andrei Bodiou	184
6. ANDREI BODIU – EXISTENȚA CA MOD DE POEZIE	189
6.1. Cadrele cotidianului și substanța ontologică a poeziei	189
6.2. Conceptualizarea experienței și individualitatea particulară a realității experimentate.....	196
6.3. Metafora în poezie – de la expresia lingvistică la structura conceptuală.....	199
6.3.1. Structura metaforică: niveluri și relații aplicate: „Cine va înceta/să caute să găsească în sufletul tău o/încăpere./În care să foreze. Încet. Tandru./ Să lovească și să înviezi”.....	200
6.4. Creația de lumi în limbaj sau plenitudinea nesimplificată a lumii obiective.....	202
6.4.1. Instabilitatea ontologică în structura internă a lumii poetice	208
6.4.2. Limitele textului poetic – constructe cognitive	209
6.5. Construcția realității existențiale în lumea textuală.....	215
CONCLUZII	222
BIBLIOGRAFIE	231
Anexa 1. Selecție de poeme abordate în lucrare	241
Mado	241
319.....	245
Când se ia curentul.....	248
Liebe.....	249
Poiem.....	251
Epilog	252
Firul alb.....	253
Hardughia (fragment).....	254

TEORIA LIMBAJULUI. INTERDISCIPLINARITATE ÎN STUDIUL LIMBAJULUI

În volumul „Omul și limbajul său”⁴⁷, Eugeniu Coșeriu afirmă că „Despre limbaj s-a spus, de fapt, aproape tot ce era de spus”, definindu-l drept „orice sistem de semne simbolice folosite în intercomunicarea socială, adică orice sistem de semne care servește pentru a comunica idei și sentimente sau conținuturi ale conștiinței.”⁴⁸ Radu Drăgulescu precizează că, din acest punct de vedere, lingvistica ar putea fi înțeleasă ca o știință a oricărui limbaj posibil⁴⁹, că nu acest tip de lingvistică ar fi cea propriu-zisă, ci s-ar încapsula în ceea ce Saussure numește semiologie, „știința semnelor sau studiul a ceea ce se produce atunci când omul încearcă să-și transforme gândirea în semn cu ajutorul unei necesare convenții.”⁵⁰ Drăgulescu expune că lingvistica are drept obiect de studiu „acel limbaj în care semnele sunt cuvinte alcătuite din sunete”⁵¹, făcând trimitere la accepția coșeriană asupra semnului: „Ceea ce înțelegem de obicei prin semne este un instrument care servește la redarea unei idei, a unui concept sau a unui sentiment cu care semnul însuși nu coincide: instrument care evocă un concept în virtutea unei convenții și în conformitate cu o tradiție determinată, însă care nu are cu conceptul evocat nicio relație necesară de tip cauză-efect ori invers.”⁵² Așadar, semnele limbajului uman au o valoare simbolică la care fac referire și care nu este reductibilă la semnele materiale.

Pentru Saussure nu este posibilă delimitarea semnului de semnificație, deoarece ele reprezintă „două forme ale aceluiași concept spiritual, dat fiind că semnificația nu există în absența unui semn, ea nefiind decât experiența inversă față de semn, așa cum nu putem decupa o foaie de hârtie fără a tăia ambele fețe ale hârtiei din aceeași mișcare a foarfecelui.”⁵³

Chiar dacă distincția între partea materială a cuvântului (semnificant) și conținutul mental al semnului (semnificat) îi este asociată lui Saussure, pentru care natura semnificantului este acustică, nu fizică, Coșeriu⁵⁴ o regăsește la Aristotel, care face separare între ceea ce este în voce și ceea ce este în suflet „*cele din glas [ale*

⁴⁷ Coșeriu, E., *Omul și limbajul său*, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009, p. 36.

⁴⁸ Coșeriu, E., *Introducere în lingvistică*, Cluj-Napoca, Ed. Echinoc, 1994, p. 14.

⁴⁹ Drăgulescu, R., *Lingvistica generală*, Ed. Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2015, p. 12.

⁵⁰ Saussure, F., *Scrieri de lingvistică generală*, Ed. Polirom, 2003, traducere de Luminița Botoșineanu, p. 262.

⁵¹ Drăgulescu, R., *Op. cit.*, Ed. Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2015, p. 12.

⁵² Coșeriu, E., *Introducere în lingvistică*, Ed. Echinoc, Cluj-Napoca, 1994, p. 19.

⁵³ Saussure, F., *Op. cit.*, Ed. Polirom, 2003, traducere de Luminița Botoșineanu, p. 102.

⁵⁴ Coșeriu, E., *Lecții de lingvistică generală*, Ed. Arc, Chișinău, 2000, p. 6.

cuvântului”⁵⁵. Prin această expresie pe care filozoful o folosește, arată că ceea ce ține de exprimarea verbală pe care o avem prin natura noastră se distinge de numele și verbele generate de cugetarea noastră, drept „materie de cuvânt.”⁵⁶ Astfel spus, „cele din glas [ale cuvântului]” nu reprezintă doar cuvinte, ci se identifică cu verbul și numele, comportându-se și transformându-se pentru a denota gânduri, prin urmare pot fi numite „semne ale stărilor din suflet.”⁵⁷ Fără a se referi la ceea ce există în afara omului, la lucrurile desemnate, Aristotel consideră că „ceea ce se conține în voce este simbolul a ceea ce se află în suflet, simbolul conținuturilor de conștiință.”⁵⁸

Ceea ce se înțelege cel mai adesea prin conceptul de semn „este ceva care stă în loc de altceva, adică un obiect material ce substituie, în mod simbolic, altceva.”⁵⁹ Începând cu Antichitatea, semnul a reprezentat un concept la care s-a făcut recurs în privința descrierii și înțelegerii fenomenelor de limbaj. Cristian Radu⁶⁰ se oprește asupra a trei contribuții însemnate pentru definirea semnului în termeni relaționali. Cea dintâi îi aparține, după cum am prezentat deja, lui Aristotel, primul filozof care asociază limba cu dorința de cunoaștere a omului. Lingvistul observă că, în considerațiile Stagiritului, se profilează triada modelului lui Pierce cu privire la simbol: sunete-stări sufletești-lucruri. De asemenea, Radu consideră că „Datorăm lui Aristotel și o primă clasificare, e adevărat rudimentară, a semnelor. Astfel, semnele se împart în nume (semne cu semnificație convențională) și semne naturale. Există însă, și o a treia categorie de semne considerate de Aristotel ca o specie aparte de cuvinte: metaforele, caracterizate prin faptul că semnificatul e altul decât cel obișnuit. Sunt, pe scurt, semne transpuse.”⁶¹

Preocupările Sf. Augustin cu privire la semn continuă concepția lui Aristotel și asociază o semnificație imanentă, de ordin divin, oricărui obiect. Lăsând deoparte atribuirea unei dimensiuni religioase noțiunii de semn, observăm că Sf. Augustin păstrează notele definatorii cu privire la considerarea semnului drept purtător al unui fond spiritual care poate fi aproximat prin el. Astfel, semnul este pus în relație cu obiectul desemnat, prin intuiția creată de cel din urmă în conștiință. Se desprinde și din accepția Sf. Augustin o nouă schemă triadică: semn – impresie/intuiție – obiect. Pentru Radu Drăgulescu, „această intuiție s-ar traduce în semne lingvistice, reale sau virtuale”⁶², actualizate în comunicare. Ceea ce Sf. Augustin numește „magister interior” încapsulează intuiția unor secvențe ale cunoașterii înainte de a le învăța, căci el reprezintă o instanță inerentă a ființei umane. Acest învățător lăuntric guvernează cunoașterea lucrurilor pe

⁵⁵ Aristotel, *Categorii. Despre interpretare* (subl. autorului), Ed. Humanitas, București, 2005, p. 195.

⁵⁶ Ibidem, p. 196

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ Drăgulescu, R., *Op. cit.*, Ed. Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2015, p. 43.

⁵⁹ Ibidem

⁶⁰ Radu, C., *Teorii ale limbajului – suport de curs pentru anul III*, UBB, Cluj-Napoca, p. 5.

⁶¹ Ibidem, p. 6

⁶² Drăgulescu, R., *Op. cit.*, Ed. Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2015, p. 207.

care semnele o evocă. În procesul comunicării, al producerii de semne, Sf. Augustin distinge trei aspecte: „lucrul desemnat (res), ceea ce se poate exprima sau semnificatul (significatum) și, în fine, expresia sonoră ca atare sau semnificatul (verbum, sonum, significans).”⁶³ Tot lui i se datorează o riguroasă tipologie a semnului⁶⁴, prezentată în tratatul *De doctrina christiana*. Semnele sunt clasificate în funcție de patru criterii: după modul de transmitere, conform tipului de percepție senzorială pe care o implică producerea, respectiv receptarea lor (vizuale/fonice/adresate altor simțuri), după origine (semne naturale pe care oamenii le interpretează ca atare, de exemplu, prezența fumului implică existența unui foc și semne artificiale, pe care le produce cu un anumit scop). Celelalte două criterii se referă la natura raportului simbolic (semne proprii/semne transpuse: când semnificatul devine, la rândul lui, semnificant) și după ceea ce desemnează (semne ce desemnează lucruri/semne care desemnează alte semne, în speță, metalimbajul).

Natura semnelor a constituit o preocupare activă și pentru stoici, care distingeau, în definierea semnelor, ideea că ele nu se referă „la lucruri ca atare, ci la semnificații cu conținut spiritual, numite [cele care pot fi spuse].”⁶⁵ Se observă, deci, că de la ei preia Sf. Augustin terminologia foarte specializată în clasificarea semnului, căci în scrierile lor sunt amintite noțiuni ca: semnul, sunetul, lucrul, conținutul reprezentării, semnificatul și semnificantul, în relație cu definierea semnelor.

Eugen Munteanu⁶⁶ se concentrează asupra a trei definiții pe care Sf. Augustin le atribuie, în diferite lucrări, semnului. Acestea trei sunt:

- „Semnul este ceea ce se arată pe sine însuși simțurilor și, în afară de sine, mai indică spiritului și altceva”;
- „Lucrurile care nu semnifică nimic nu pot fi semne”;
- „Semnul este un lucru care, în afară de imaginea pe care o oferă simțurilor, face să apară în minte altceva exterior lui.”

Lingvistul menționat structurează relațiile între spiritul uman, simțuri, imaginile semnului ca lucru și lucrul exterior semnului pe care acesta îl desemnează în schema⁶⁷ pe care o reproducem în Figura I.1.

⁶³ Munteanu, E., *Introducere în lingvistică*, Ed. Polirom, 2005, p. 52.

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ Sf. Augustin, *De Magistro/Despre Învățător*, ediția bilingvă, traducere, introducere, note și comentarii, tabel cronologic și bibliografie de Eugen Munteanu, Institutul European, Iași, 1995, p. 30.

⁶⁶ Ibidem, p. 32.

⁶⁷ Ibidem.

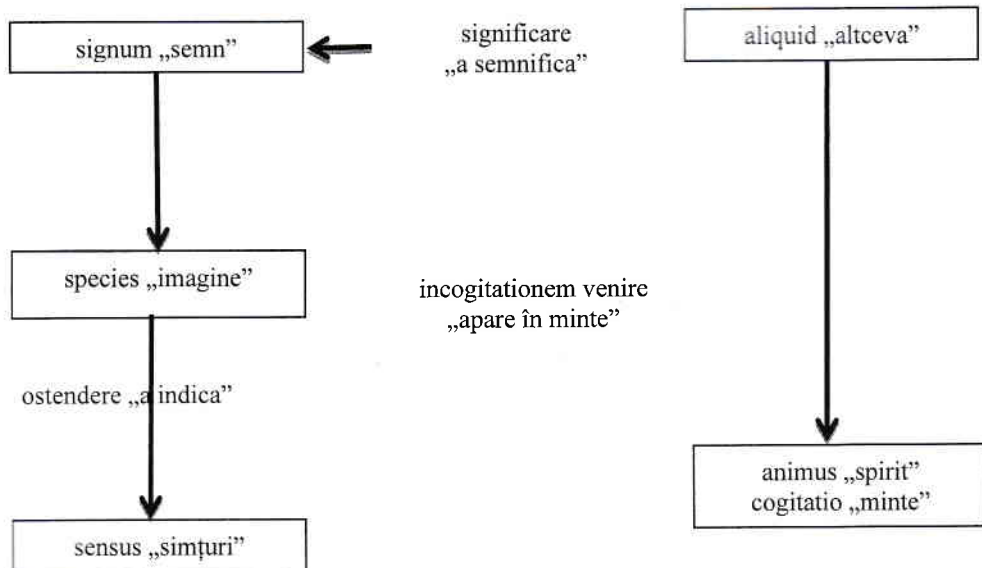
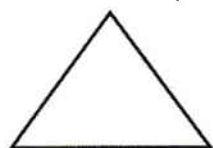

Figura I.1. Relațiile dintre factorii care constituie semnul

Conchizând, semnul este un res (există în lumea materială) care se deosebește de toate celelalte lucruri prin aceea că indică, prin intermediul simțurilor, altceva care depășește latura sa materială, în speță, imaginea unui lucru care nu este semn. A semnifica înseamnă o dublă orientare, spre lucrurile reale, reperabile prin simțuri, dar și spre spațiul lăuntric al spiritului uman, cel care percepe, intuiește acel „ceva” care este altceva din lucruri, printr-o formă imaterială a semnificației. Atât Aristotel, cât și Sf. Augustin propun un model triadic (Figura I.2.)⁶⁸ al semnului lingvistic, model pe care epoca modernă îl va lua în considerare și îl va nuanța semnificativ.

La Aristotel- „Despre interpretare”

afectele sufletești

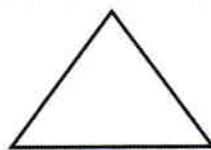

semnul/
sunetele articulate

lucrurile

La Sf. Augustin- „De Magistro”

animus (spirit)/cogitatio (minte)

ignum = verbum

aliud aliquid
res

Figura I.2. Reprezentarea semnului ca model triadic la Aristotel și Sf. Augustin

⁶⁸ Munteanu, E., *Op. cit.*, Ed. Polirom, 2005, p. 51.

Urmând ordinea istorică, regăsim la Aristotel prima configurare a conceptului de semn ca obiect material care substituie în manieră simbolică altceva, motiv pentru care cuvintele sunt simboluri ale reprezentărilor mentale. Pe această idee și-au configurat și stoicii teoria pe care ulterior a rezumat-o în manieră inovativă Sf. Augustin. Astfel, baza conceptuală a semiologiei se întemeiază pe modelele triadice prezentate și se va menține și în scrierile scolasticilor „precum Petrus Abaelardus (1079-1142), Petrus Hispanus (1219-1277), Thomas din Erfurt (cca 1300), Thomas de Aquino (1225-1274).”⁶⁹

Interesul pentru limbă și limbaj capătă o nouă dimensiune odată cu activitatea lui Ferdinand de Saussure. Ceea ce definea Coșeriu drept limbaj este, pentru lingvistul elvețian, semiologie, „adică știința generală a semnelor sau a tuturor limbajelor simbolice, din care lingvistica ar constitui numai o parte.”⁷⁰

Semiologia arată ce anume constituie un semn ori ce legi guvernează semnele. Legile descoperite de semiologie sunt aplicabile lingvisticii și ulterior își vor circumscrie o arie bine delimitată în cadrul faptelor antropologice. Ține de psihologi să determine poziția exactă a semiologiei în studiul limbajului, în timp ce misiunea lingviștilor este să stabilească ce anume face ca limbajul să fie un sistem special în relație cu datele semiologice. Astfel, pentru Saussure, descrierea structurilor lingvistice și a mecanismului intern al limbii este un obiectiv pe care îl subscrie esenței semiotice a limbajului, ceea ce presupune definirea limbii ca sistem de semne.

1.1. Limba ca sistem de semne

Organizarea limbii ca sistem de semne dublu articulate este „Consecința faptului că mesajele cuprind gânduri, că sunt expresia rațiunii, a reflecției. [...] Folosindu-se de un număr mai mare de moneme, oamenii le combină și obțin un număr practic infinit de cuvinte, de mesaje.”⁷¹ Saussure⁷² consideră că semnul lingvistic unește un concept și o imagine sonoră, nu un lucru și un nume, apreciind că ambii termeni sunt de natură psihologică fiind, la nivelul creierului, uniți printr-o legătură de tip asociativ. El precizează că „imaginea sonoră este senzorială”⁷³, materială în raport cu primul termen al asocierii, conceptul. Caracterul psihologic al imaginilor sonore se relevă când ne raportăm la propria vorbire, în momentul în care vorbim în „gând”, fără a performa efectiv și fizic actul vorbirii prin mișcarea buzelor ori a limbii.

Pentru a se evita ambiguitatea în desemnare, Saussure recurge la termenul de „semn” pentru a se referi la asocierea conceptului (semnificatul) cu imaginea sonoră

⁶⁹ Munteanu, E., *Op. cit.*, Ed. Polirom, 2005, p. 201.

⁷⁰ Drăgulescu, R., *Op. cit.*, Ed. Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2015, p. 12.

⁷¹ *Tratat de lingvistică generală*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972, p. 12.

⁷² Saussure, F., *Course in General Linguistics*, translated by Wade Baskin, Edited by Perry Meisel and Haun Saussy, Columbia University Press, 2011, p. 66.

⁷³ *Ibidem*.

(semnificantul), ultimele două având avantajul de a indica opoziția care le distinge unul de celălalt, respectiv de întregul pe care îl formează împreună.

1.1.1. Caracterul binar al semnului lingvistic

Din această perspectivă, semnul lingvistic este investit de Saussure cu două caracteristici primordiale: are natură arbitrară, iar semnificantul este liniar. Arbitrariul semnului lingvistic se referă la ideea că nu există un raport causal între cuvinte și lucrurile pe care le reprezintă, semnele lingvistice neavând o motivație naturală. În egală măsură, el atrage atenția că termenul „arbitrar” nu ar trebui să sugereze că alegerea semnificantului aparține în întregime vorbitorului, căruia nu i se poate atribui calitatea de a putea schimba vreun semn în vreun fel, odată ce el a fost stabilit într-o comunitate lingvistică.

Având natură auditivă, semnificantul se desfășoară doar în timp, pentru că el reprezintă doar o deschidere măsurabilă într-o singură dimensiune, este liniar, în consecință. În opoziție cu semnificanții vizuali, care se pot grupa simultan în diferite dimensiuni (de exemplu semnalele maritime), semnificanții sonori nu se pot raporta decât la dimensiunea temporală, căci elementele lor se prezintă în succesiune, sunt înlănțuite.

În virtutea acestui principiu, Saussure definește una dintre relațiile fundamentale în care intră semnele lingvistice. Este vorba de relația sintagmatică, activată în procesul de comunicare, „prin îmbinarea secvențială a microunităților semnificante.”⁷⁴ Astfel, se generează sintagmele, care pot fi analizate pe baza elementelor componente, aspect care subliniază ideea că liniaritatea semnului lingvistic reprezintă piatra de temelie a descrierii lingvistice structurale.

Eugen Munteanu observă că „deși Saussure s-a referit exclusiv la latura sonoră a semnului lingvistic”⁷⁵, există lingviști români precum Paul Miclău⁷⁶ care admit manifestarea strict liniară a semnificantului, dar pun în vedere ideea că nu se poate spune același lucru despre semnificat, a cărui actualizare este neliniară. De aceea, între semnificant și semnificat se realizează o asimetrie care „caracterizează în genere raportul dintre cele două laturi ale limbajului – expresia și conținutul.”⁷⁷ Doar pentru semnele alcătuite dintr-un singur fonem, cum ar fi fr. eau = /o/, emiterea vocalei /o/ este simultană cu trimiterea la semnificatul „apă”. Acestei opinii i se adaugă și cea a lui Sorin Stati⁷⁸, care consideră că, pentru celelalte semne, alcătuite din mai mult decât un fonem, asimetria este parțială și o exemplifică prin adjectivul compus „cumsecade”. În ciuda faptului că este manifestată simultan, semnificația globală a termenului este reductibilă la

⁷⁴ Munteanu, E., *Op. cit.*, Ed. Polirom, 2005, p. 213.

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ *Tratat de lingvistică generală*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972, p. 186.

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ Ibidem.

semnificațiile parțiale ale constituenților săi: cum + se + cade. Prin urmare, orice semn lingvistic participă la realizarea actului de comunicare doar în relație cu alte semne, prin prisma caracterului său secvențial (semnificativ) și liniar (semnificantul).

1.1.2. *Limbă și vorbire*

Dihotomia limbă – vorbire se regăsește în teoriile unor predecesori ai lui Saussure, cel mai semnificativ dintre aceștia fiind Gabelentz⁷⁹ pentru care „distincția între limbă și vorbire apare nu doar ca explicită, ci și justificată”, deoarece autorul o consideră „fundament al distincției esențiale între disciplinele lingvistice”. În acest sens, el distinge următoarele subdiviziuni:

- a) lingvistica descriptivă, al cărei rol este de a explica în fiecare caz vorbirea prin recursul la descrierea limbii ca sistem pe care vorbirea îl reprezintă și după care se ghidează;
- b) lingvistica comparativ-istorică al cărei obiect îl constituie explicarea limbilor, prin istoria lor;
- c) lingvistica generală care studiază facultatea limbajului.

Maniera în care Saussure definește limba atrage atenția că ea nu trebuie confundată cu limbajul, deoarece aceasta „este doar o parte determinată a acestuia”⁸⁰ și, cu siguranță, o parte esențială. „Ea este, în același timp, un produs social al facultății limbajului și un ansamblu de convenții necesare, adoptate de corpul social pentru a permite indivizilor exercitarea acestei facultăți.”⁸¹ Luată în integralitatea sa, vorbirea este eterogenă, având fațete multiple care acoperă simultan domenii distincte – fizic, psihologic și fiziologic – aparținând, în egală măsură, individului și societății.

La polul opus, limba este un întreg în sine și un principiu de clasificare. Separând limba de vorbire, lingvistul genevez separă ceea ce reprezintă socialul de ceea ce este individualul, respectiv, ceea ce este esențial, de ceea ce este relativ insignifiant. Nadia Anghelescu⁸² precizează că, într-o primă versiune a cursului său, Saussure ar fi inversat raportul limbă – vorbire, argumentând că, din cele două, „sfera vorbire este cea socială, cealaltă este cea mai complet individuală”. Chiar dacă opinia sa a fost revizuită, cercetătoarea amintită consideră că „Concepția lui Saussure asupra raportului limbă – vorbire nu se reduce la opoziția social – individual, ci conține și alte sugestii importante [...] Saussure a insistat, de asemenea, asupra caracterului concret (fenomenal am putea spune, în opoziție cu caracterul de esență al limbii) al vorbirii, arătând că, într-un fel, și

⁷⁹ Drăgulescu, R., *Op. cit.*, Ed. Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2015, p. 48.

⁸⁰ Saussure, F., *Course in General Linguistics*, translated by Wade Baskin, Edited by Perry Meisel and Haun Saussy, Columbia University Press, 2011, p. 9.

⁸¹ Apud. Anghelescu, N., *Limbă și vorbire în Tratat de lingvistică generală*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972, p. 212.

⁸² Ibidem, p. 213.